

ЛІСОЗАГОТІВЕЛЬНА ПРОМИСЛІВІСТЬ — галузь лісового господарства, що здійснює заготівлю деревини та її вивезення. До осн. виробництва Л. п. належать: рубання лісу, обрубання гілля, трелювання, первинне оброблення круглого лісу (розкряжування стовбурів), сортування і штабелювання сортиментів, вивезення деревини до залізниць заг. користування або до місць споживання, а також перероблення лісосічних відходів і низькоякіс. деревини. Продукцією Л. п. є деревинні матеріали, які застосовують залежно від якості й розмірів для різноманіт. вироб. та буд. потреб (т. зв. ділова деревина) і як паливо (дрова). Заготівля деревини є завершал. фазою лісогосп. виробництва; у країнах з обмеженими запасами лісів її, зазвичай, проводять підприємства ліс. господарства. У країнах з великими ліс. ресурсами, переважно природ. походження, заготівля деревини набуває рис добув. промисловості і виступає як самост. лісозаготівел. галузь, що входить у заг. систему промисловості. Осн. лісозаготівельником в країні є підприємства Держ. агентства ліс. ресурсів України — держлісгоспи, частка яких у заг. обсязі лісозаготівель становить бл. 80 %. Решта — підприємства ін. відомств і організацій, у користування яким надані землі ліс. фонду, а також підрядні колективи, які проводять лісозаготівлі за договорами. Держлісгоспи — комплексні ліс. підприємства, що виконують усі роботи з ліс. господарства, лісозаготівель і первин. оброблення деревини. У структурі лісозаготівел. виробництва важливе місце займають нижні склади, де поряд із транспорт. і вантажно-розвантажувал. операціями, зосередженням і зберіганням круглих лісоматеріалів, розкряжовують стовбури дерев на сортименти, знімають кору, сортують і штабелюють лісоматеріали. В остан. період з метою повнішого використання деревини зросли обсяги перероблення низькоякіс. сировини і лісосічних відходів, а в окремих випадках організовано й фабрично-завод. перероблення деревини — виробництво пиломатеріалів, паркету, будматеріалів, тари тощо. Розширення обсягів перероблення низькоякіс. деревини і відходів обумовило впровадження спец. обладнання для виготовлення, сортування і транспортування технол. тріски — цінної сировини для виробництва деревних плит і целюлози. При сучас. технології лісозаготівель нижній склад став осн. вироб. підрозділом лісозаготівел. виробництва, де здійснюють майже половину всіх вироб. операцій і витрат праці, пов'язаних із заготівлею лісу. Верхні склади — місце скупчення стрельованої деревини побл. лісовоз. доріг, організації робіт з очищення дерев від гілля, розкряжування стовбурів, сортування і відвантаження круглих лісоматеріалів. Л. п. забезпечує

сировиною лісопилне виробництво, деревообробну, целюлозно-паперову, лісохімічну, гірничу промисловості, машинобудування, будівництво, залізничний транспорт та ін. галузі нар. господарства. Обсяг вивезення деревини, признач. для забезпечення потреб промисловості, будівництва та ін. споживачів, становить 60–75 % заг. обсягу лісозаготівель. Заготівля лісу належить до трудомістких галузей, де багато операцій і нині виконують вручну. Робота в лісі, крім того, ускладнюється природно-клімат. умовами, особливо в гір. лісах. У 19 — на поч. 20 ст. лісозаготівел. роботи виконували примітив. способом і, по суті, вони були промислом селян. Ліси здебільшого належали приват. власникам (понад 75 %); одержану в них деревину використовували переважно на госп. потреби, а також збували лісопромисловцям та експортували. Після більшов. перевороту 1917 і воєн. дій 1918–20 в Україні відчувалася гостра нестача палива, тому заготовляли переважно дров'яну деревину для промисловості, транспорту і потреб населення. 1921 питома вага дров у палив. балансі транспорту досягала 45–50 %. У період індустріалізації країни деревина набула значення одного з найважливіших видів пром. сировини. Відповідно змінилися форми і методи заготівлі лісу, створ. самост. галузі із заготівлі деревини та її перероблення. Відбудова і наступ. розвиток нар. господарства вимагали великої кількості лісоматеріалів, що дало поштовх до знач. росту лісозаготівель. Для задоволення цих потреб організовано Л. п., оснащену новими знаряддями праці і забезпечену постій. кадрами робітників-лісорубів. Для транспортування лісу споруджено вузькоколіїні залізниці — Новоград-Волин., Городниц., Усів., Заріччя. та ін. Значні зміни відбулися і в техніці сплаву деревини. Річ. обсяг сплаву на Дніпрі в той час досягав 2 млн м³ деревини. Лісозаготівлі переведено на цілоріч. цикл із частк. механізацією робіт. У Л. п. почали надходити трактори, лісовозні автомобілі та ін. устаткування. Обсяг вивезення деревини 1940 збільшився порівняно з 1913 у 1,7 раза і становив 7,8 млн м³. Під час 2-ї світової війни більшість підприємств повністю зруйновано або спалено, а з тих, що збереглися, вивезено до Німеччини силові й технол. устаткування, засоби транспорту та ін. матер. ресурси. Розвиток Л. п. у післявоєн. період характеризувався зростанням обсягів лісозаготівель на основі механізації вироб. процесів і впровадження нових форм і методів організації праці. На лісозаготівлях з'явилися вітчизн. трелювал. трактори, лісовозні автомашини, мотовози для підвезення і вивезення деревини, електролебідки, автокрани, електропилки з пересув. електростанціями, а згодом — і бензomotorні пилки, які й нині широко

використовують для рубання лісу і розкрязування стовбурів. Від серед. 1950-х рр. для механізації спуску деревини з гір почали застосовувати повітр.-трелювал. установки, а для освоєння невеликих лісосік — агрегатні машини, обладнані самонавантажувал. пристроями. Впроваджено нову технологію вивезення деревини в хлистах, крупнопакетне навантаження деревини та низку ін. технол. удосконалень. Здійснено перехід на вивезення дерев з кронами, що дозволило перенести розкрязування деревини з лісосіки на нижній склад, підвищити продуктивність праці і створити умови для комплекс. механізації нижньосклад. робіт. До 1970 практично завершено механізацію під час рубання лісу (100 %) і вивезення деревини (99,5 %), на 79 % механізовано підвезення лісу до верх. складів, на 77 і 87 % — відповідно навантаження деревини на верх. і нижніх складах. У 1980-і рр. Л. п. стала високомеханізов. галуззю, в якій осн. вироб. операції на лісосічних, лісотранспорт. і нижньосклад. роботах почали виконувати із застосуванням машин і механізмів різного призначення — трелювал. тракторів, автонавантажувачів, спец. лісовоз. транспорту, підйом. кранів, екскаваторів, бульдозерів, ручних мотор. інструментів (бензопил, сучкорізок, кушорізів тощо). На підприємствах з великим обсягом рубання у рівнин. лісах використовують валочно-трелювал. і валочно-пакетувал. машини, а на великих нижніх складах — напівавтомат. й автомат. лінії, верстати і агрегати для первин. оброблення та перероблення деревини. У гір. лісах Карпат для трелювання і спускання деревини з гір застосовують підвісні канатні установки. 1991–2000 Л. п. розвивалася в умовах зниження обсягів виробництва. За цей період обсяг лісозаготівель знизився на 3,5 млн м³, або на 23,7 %. 2011 підприємствами галузі від усіх видів вирубок заготовлено 13 739 тис. м³ деревини, що порівняно з поперед. роком на 841 тис. м³ або на 6,5 % більше. Від вирубок гол. користування заготовлено 6803 тис. м³, що на 10 % більше порівняно з 2010. Із заг. обсягу заготовл. деревини споживачам круглої деревини реалізовано 12 212 тис. м³, зокрема на внутр. ринок поставлено 8927 тис. м³, що на 740 тис. м³ більше, ніж у поперед. році. Лідерами за обсягом реалізації продукції є такі обл. упр. ліс. та мислив. господарства: Донец. (58 %), Черкас. (53 %), Закарп. (52 %), Івано-Фр. та Терноп. (по 50 %), Чернів. (45 %), Черніг. (42 %). Осн. напрям розвитку Л. п. — розроблення й освоєння технологій, що базуються на машин. способі заготівлі лісу, зокрема широкого застосування звалювал.-трелювал. і звалювал.-пакетувал. машин, щелеп.

навантажувачів, великовантаж. лісовоз. транспорту, комплексу ручних мотор. інструментів для рубання дерев, обрізування гілок і розкрязування, агрегатів, автоматизов. ліній, машин і верстатів для первин. оброблення деревини. Важливим завданням є рац. використання лісосічних відходів — вершин, гілок, пнів тощо, які складають 15–20 % обсягу дерева. Важливим напрямом використання цієї сировини та низькоякіс. деревини залишається виробництво технол. тріски. Умовою і важливим напрямом сталого розвитку Л. п. є дотримання науково обґрунтов. норм лісокористування, сприяння природ. відновленню лісу (збереження під-росту, підліску, ґрунт. покриву), посилення водорегулювал., ґрунтозахис., рекреац. та ін. корис. функцій лісу. Розміщення Л. п. тісно пов'язане з розташуванням ліс. масивів — це переважно ліси Полісся, в яких заготовляють бл. 50 % заг. обсягу деревини, Лісостепу — 25 %, Карпат — понад 20 %. У країнах світу найвищого розвитку Л. п. досягла в США (1999 заготовлено 510 млн м³), РФ (118 тис. м³). Наук. забезпечення галузі здійснюють Укр. НДІ ліс. господарства та агролісомеліорації (Харків) із Степовою (м. Олешки Херсон. обл.) і Поліською (с. Довжик Житомир. р-ну Житомир. обл.) філіями та 7-ма н.-д. станціями, Укр. НДІ гір. лісівництва (Івано-Франківськ) із Закарп. ліс. н.-д. станцією (м. Мукачеве), 2 проектно-вишукув. інститути ліс. господарства — «Укрдіпроліс» (Київ) і «Харківдіпроагроліс».

Рекомендована література

1. Лес и деревообрабатывающая промышленность Украины. К., 1963;
2. Шаблій О. І. Лісопромислові комплекси Української РСР. Л., 1973;
3. Комплексная программа научно-технического прогресса по Украинской ССР на 1976–2000 гг. (Лесные ресурсы и их использование). К., 1978;
4. Пироженко К. Г. Лісовиробничий комплекс України. К., 1994;
5. Фурдичко О. І. Ефективність ресурсо-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу. Л., 2005;
6. Бабич Р. Б. Оцінка перспектив забезпечення лісосировинними ресурсами деревообробного виробництва України // Наук. вісн. Нац. лісотех. університету України. 2013. Вип. 23.12.

В. С. Бондар

Бібліографічний опис:

Лісозаготівельна промисловість / В. С. Бондар // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55719>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).